

Avui dia ja no es veu l'orella del llop!

(Memòria històrica del llop a la comarca del Bages)

Maria Estruch i Subirana

En la recerca dels noms populars de núvols, boires i vents¹ duta a terme entre el juliol de 2002 i abril de 2003, vaig aprofitar el passeig pels diversos pobles de la comarca i les grates converses amb prop de dos centenars de savis pagesos i pastors que em feren d'informadors en aquella ocasió, per a demanar-los què en sabien del llop i què els n'explicaven els seus pares i padrins, de manera que la informació recopilada se'n va cronològicament a mig segle XIX pel cap baix. L'objecte d'aquesta recopilació no era altre que contribuir a la recerca que duu a terme Albert Manent sobre el tema de la memòria històrica del llop. Amb tot, però, el material arreglat (topònims, llegendes, dites...) té un gruix considerable i una entitat pròpia.

El llop en la memòria...

En posar-me a escriure sobre aquest mamífer carnívor, avui en perill d'extinció i per això més valorat, ahir temut i considerat perillós per a persones i hisendes, el primer que m'ha vingut al cap ha sigut un joc que els padrins feien als infants anomenat "fer cagar el llop". Aquest joc consistia en agafar el petit canell de l'infant amb el dit índex i el dit del mig i fer-los girar al voltant del canell del nen exercint una certa força, fins

que aquest gemegava. Solia anar acompanyat d'un altre joc, aquest més suau, anomenat "fer mamar els conillets", en què es pessigava suau-ment la pell del canell de l'infant entre l'índex i el polze del padrí. El primer joc era usat més aviat com a càstig quan l'infant no s'havia comportat correctament o quan se li volia fer una matxuca; i el segon era pres més com a moixaina que es feia a la criatura.

I m'he fregat els canells amb nostàlgia, abans de posar-me a repassar els papers amb les notes preses sobre llops, bo i pensant en la Caputxeta del conte i en aquell sagal mentider de la faula que cridava "Que ve el llop!!", mentre es feia un panxó de riure en veure comparèixer els pastors.

Resseguint la memòria escrita, les rondalles i les faules sobre aquesta salvatgina es multipliquen arreu d'Europa i de casa nostra, com la del llop i la guineu que van trobar una gerra de mel mentre arrencaven una boïga; i la guineu -molt guilla ella!- va enredar el llop per poder-se-la cruspir sencera, bo i sucant-li el melic amb mel mentre el llop feia la migdiada. O bé com la que ens recorda Pere Viia de Sant Feliu Sasserra, i que conserva en un llibre que el seu avi llegia sovint: "El llop, l'ovella i els cans d'atura"².

Memòria escrita també, però en aquest cas precisa en el temps i en els fets, és la que es desprèn de la documentació que conserva Roser Parcerisas en el seu arxiu privat³. En una llibreta de comptes de Josep Centellas, pagès de Rajadell, s'esmenta l'existència de llops, que de tant en tant es menjaven algun cap de bestiar dels més vells o malalts, generalment mentre s'abeuraven: "Als 25 de març, any 1679, al Clot de la Vinya lo llop me va menjar un anyell dels malalts (...) Als 28 de maig, lo llop m'ha degollat una primala sobre la Font de la Volta (...) Any 1680 vas perdre una terçada que lo llop me va menjar als horts i un anyell me'l va menjar als noguers dels Mitjans".

La pèrdua de bestiar a causa del llop probablement fou endèmica durant segles, tot i que la memòria que ens arriba a nosaltres és sobretot del segle XIX i primers del XX. Però no només menjaven carn d'herbívor aquests depredadors com veurem tot seguit. A Cardona expliquen que per la guerra dels Carlins els llops es menjaven la gent que mataben. A Moià recorden que havien arribat fins a l'entrada del poble pel costat de Manresa, per l'antic camí ral. A Viladordis (Manresa) els llops havien arribat fins a Cal Mateu. A Calders recorden que a la Serra de Mata (al Moncau) hi havia llops a primers de segle. La gent que hi passava els temia. A Navarcles diuen que a Castellterçol el llop s'enduia ovelles. A la Fossa, entre Serrateix i Castelladral, hi sortien llops, diuen a Súria. A l'Estany, mataben ramats, entraven als corrals. I expliquen que a Oristà, a la casa de Vila-roger, fins i tot de dia, van veure com dos llops anaven empenyent una ovella fins endur-se-la i espedaçar-la. A Balsareny diuen que els llops si no troben res es mosseguen entre ells; si un crida els altres és perquè veu alguna cosa per menjar, i que Candàliga, una casa del terme municipal, enclotada dins unes foranques i envoltada de boscúria, i abans de vinyes també, va ser un dels llocs més afectats del terme.

Hi ha pobles on la memòria del llop és molt reculada i es fon en la boira del temps: A Santpedor s'explica d'un home que es pensava que n'havia sentit udolar un, però la desaparició fou molt anterior a d'altres

indrets ja que la besàvia de Narcís Sala de Llussà (la casa pairal del timbaler del Bruc) tot guardant bous, en tenia por, però no n'havia vist mai cap. Com a Artés, on diuen que a Armenteres de Sant Joan d'Oló, hi havia llops, quan el besavi d'un dels informadors (nascut el 1832) hi feia de sagal, amb

deu o dotze anys. I a Avinyó, l'àvia de Jaume Careta que era nascuda al Molí de Terrassola, de Sant Feliu de Terrassola, vora l'Estany, però en terme de Santa Maria d'Oló, i tocant la casa de Rocafort, explicava que de petita li feien guardar cabres i xais i alguna vegada el llop se li havia endut algun xaiet o cabridet.

En d'altres indrets la memòria és més recent i s'expliquen fets amb protagonistes amb nom i cognom que sovint ratllen la rondalla, o en tot cas ja formen part del llegendari del poble.

Així, a Aguilar de Segarra es conta la història del Pere Valent, que anava de nit sense por del llop i per defensar-se'n portava una pedra foguera per fer guspires. Una vegada el llop el seguia i va arribar a una alzina i va pujar-hi. El llop es sentí perdut, no sabia on era l'home i va cridar d'altres llops, que aviat van comparèixer i atacaven el llop que els havia enganyat. En Pere Valent els digué: "Apa aquí, petits!" i llavors van esgarrapar l'arbre bo i tirant-se enlaire. Van desaparèixer en fer-se de dia. Això va passar a la Carena de Cal Carol, a tocar de l'església vella d'Aguilar de Segarra.

Ben a prop, a Sant Mateu de Bages expliquen que Joan Soler Oller, pastor de Biosca, una casa de pagès de Castelltallat, abans de 1870, havia sentit parlar de llops, possiblement els havia vist i tot. El pastor que l'havia rellevat deia que el llop tenia un pollí arrossolat al cap d'un cingle i el volia fer estimbar daltabaix. Es va posar a cridar per a salvar-lo. Això va

passar al Cau del Guixos, en terme de Governà.

A Governà també, tenien un gos gros que feia front als llops, li deien la Lleona. Una vegada en va empaïtar un dels darrers des de Castelltallat fins a Vicfred (a la Segarra): L'home de Cal Salvador venia del Mas i es va posar a cridar "El llop, el llop!". Aleshores va cridar la Lleona de Governà, perquè l'empaités. Pel camí, a la Passada, als Pilots, i a tot arreu, anaven sortint gossos que s'hi anaven afegint fins que van aconseguir fer-lo ficar dins la bassa de Vicfred i fer-lo ofegar. La Lleona va estar una setmana a tornar a casa.

De Sant Fruitós de Bages és la feta esdevinguda a la Font de Borjons, farà un centenar d'anys. Un dia, un home mut, en pujar la muntanya, ja de retorn de buscar aigua, se li va tirar al damunt un llop que tenia llobatons petits per defensar, i s'hi va haver de barallar, sense poder cridar auxili. Va guanyar l'home i ho explicà com pogué. També en aquella època, a Cal Massot tenien un llop domesticat de petit, però se l'hagueren de treure perquè es veu que tenia molt males idees.

L'àvia Núria Pla de Cardona explica que la seva tia, nascuda a Besora, cent quaranta o cent cinquanta anys enrera, guardava les ovelles i li va saltar el llop i se li endugué un xai dels braços, després de marxar-li el gos. Al seu pare li agradava jugar a cartes fins tard. Una nit sentí el llop, l'escarní i li'n van comparèixer sis o set i va haver de córrer per arribar a casa.

L'avi del pastor Marcel·lí Masana, també de Cardona, guardava cent deu o cent vint caps de bestiar i tirava cops de roc al llop i el guanyava, fins i tot en matava d'aquesta manera. El llop l'abordava i li esberlava el cap a cops de roc. Aquestes bèsties anaven sempre de dues en dues o de tres en tres. El mascle assaltava i les femelles anaven darrera. Una vegada que portava dos gossos, al Tossal de la Gavatxa va guaitar si s'havia quedat cap ovella i veié que tres llops anaven cap a ell, i l'home només duia bastó i pedres. Arreplegà el bestiar i donà un moltó capat al llop, que l'a-

gafà de seguit. Duia una manta de Pi-teu, li llançà, el llop va caure damunt de la manta, s'espantà i deixà el be.

A Sant Feliu Sasserra s'explica que un home, avantpassat de Josep Riu Capdevila, dormia vora un paller a l'època del batre. De sobte va trobar que un llop el compixava, i després el llop marxà. El sentí udolar una bona estona: cridava els altres. L'home s'enfilà al paller, mentre sentia com al llop li responien d'altres llops, per aquí i per allà. Quan arribaren els llops no trobaren l'home i es començaren a renyir entre ells perquè el primer llop els havia enganyat.

A Castellbell i el Vilar, el besavi de Joan Masats era carboner i explicava que es va quedar sol alimentant la carbonera, se li va acudir de fer l'udol del llop dins d'una olla petita, un tupí. Va venir un moment que es va trobar voltat de llops, i sort que era dins la barraca i amb el foc encès. Un llop esgarrapava la barraca. Ja li sortia la pota per entremig dels troncs de la construcció i li va lligar la pota per dins la barraca. Va cridar. Els altres van marxar i al matí el va matar amb la destal i en va fer adobar la pell. Això va passar a la Roca Foradada, sobre Marganeil. Hi havia un tros de l'estat, on feien carbó sense pagar i hi feien boïgues d'on sortien unes patates fantàstiques. D'això deu fer uns cent cinquanta anys.

A Talamanca, la mare de Josep Sellarés s'estava a pagès i anava amb esclops. Va sentir llops a la carena i després va saber la següent història: Un home era seguit per un llop i es va quedar a terra estès fent el mort. El llop el va pixar, esgarrapar i se'n va anar a cridar els companys, mentrestant, l'home es va escapar i els llops es barallaren en no trobar-lo. Això va passar a La Manyosa, una casa de Granera.

Històries semblants a aquesta es repeteixen en d'altres indrets no pas gaire allunyats de la nostra comarca com en el cas que explicava la padrina de Marcel·lina Roca de Sant Cugat del Racó (Navàs). Deia que en un lloc anomenat la Bassa dels Roures, prop de Muntanyola (Osona), un llop va atacar un home. Aquest home es féu el mort, aleshores el llop va tapar-

lo amb fenàs perquè ell tot sol no se l'hauria pogut acabar; i va marxar i es va posar a udolar dalt d'un serrat, per a cridar els seus companys a l'àpat. L'home va aprofitar per escapar-se i l'endemà al matí va tornar al mateix indret dels fets juntament amb d'altres homes. Van trobar-hi el llop mort pels altres llops, que no li van perdonar l'error, o l'engany, segons com es miri.

A continuació referim una de les contalles més esgarrifoses que, si bé no s'esdevingué a la nostra comarca, sí que n'hi ha memòria i ens arriba des de Can Passols, a Sant Cugat del Racó. La mare i la padrina de Remei Vilamosa explicaven uns fets esdevinguts en una casa de pagès situada entre Odèn i Canalda (Solsonès). En aquesta casa sovint trobaven algunes ovelles del corral malmeses per algun animal que no podien esbrinar si era ós o llop. Van espiar-los durant unes quantes nits i finalment es va confirmar que es tractava de llops que rondaven per allí. Pocs dies després una dona de la mateixa casa va anar a fer la bugada a la riera i se'n va endur una criatura de bolquers. La va deixar a l'ombra d'una aizina i en un moment de descuit, en girar-se cap a l'aigua, la criatura havia desaparegut. Es compta que la va robar un llop silenciosament.

Finalment, la contalla més curiosa i que no es repeteix en d'altres indrets com moltes de les que hem referit fins ara, ens arriba des del Baix Berguedà, concretament des de Carmona, a Viver i Serrateix. Aquesta feta, que fa pensar en les històries de llops domesticats pròpies de la literatura de Jack London –*Ullal Blanc* o *La crida del bosc*–, explica com un llop ensinistrat per fer de gos d'atura, una nit mata el llop que atacava el seu ramat d'ovelles. En acabat el colga amb els cossos sense vida de les ovelles mortes per aquest llop fer. Quan el pastor se n'adona, el creu culpable de la matança i mata el llop ensinyat pensant-se que li ha ressorgit l'instint salvatge. En descolgar el pilot d'ovelles descobreix el cos inert de l'autèntic llop assassí.

Defensar-se del llop...

Moltes són les anècdotes que s'expliquen al voltant d'aquest tema, però les maneres de salvar-se'n més repetides arreu ens les resumeixen molt bé a Moirà: Primer, escapar-se corrent cap a casa, si ets a prop. Un llop sol no ataca, avisa udolant els altres (A Sant Vicenç de Castellet també corroboren que quan un llop trobava una persona, udolava per a cridar els altres). En l'espai de temps fins que compareixen els altres, cal haver fugit. Segon, si ets lluny, buscar un arbre ben gros i enfilarse (en un de petit, fins a 20 cm. de diàmetre no cal pujar-hi perquè l'arrenquen i el tomben). I tercer, si hi ha llenya, encendre foc fins que es faci de dia.

A l'Estany es conta d'un home que venia de Collsuspina i a Cantallops va haver-se d'enfilarse dalt d'un arbre fins a la matinada. I la feta d'un pastor que va treure's la jaqueta, després de córrer al davant del llop i l'hi va tirar perquè l'espedacés creient que era l'home; mentrestant ell va tenir temps d'arribar a un lloc des del qual el seu germà el sentí i pogué tirar un tret enlaire per espantar-lo.

A Balsareny expliquen d'un home que anava amb les mules cap a Cal Flautes (prop de Súria, terme municipal de Navàs) i els animals se li van quedar parats perquè van sentir els llops; aleshores ell es va defensar traient-se l'encenedor i fent guspises, així va poder arribar a l'hostal de Cal Flautes. A Súria se'n defensaven encenent mistos i tirant-los-els i a Viladordis també se'n defensaven amb foc. També deien que amb una llum no atacaven, segons testimonis de Cardona, i que temien les llanternades de foc de les escopetes. En aquest poble, quan anaven a fer seques deixaven un foc encès i feien acostar-s'hi els nens per a protegir-los. Quan marxaven cap a casa, agafaven un buscall encès i se l'enduien. En arribar tiraven el buscall encès a la rècula de llops que els seguien. També a la vila de Sant Feliu (a sis quilòmetres de L'Estany), abans d'anar a missa, feien un bon foc i se n'enduien una estella encesa per defensar-se del llop pel camí. A Cas-

tellfollit del Boix els llops sovint prenién ovelles i xais. El pastors es treien la faixa i encenién una soca de teia i l'hi lligaven i l'arrossegaven amb la faixa. A Sant Vicenç també s'usaven teies enceses per a salvar-se'n i conten d'un boletaire que se li va fer fosc de retorn a casa i anava encenent mistos. Va tenir el temps just d'arribar.

Les armes de foc, les cordes arrossegant-se, els collars de punxes, els parany llopers o fins i tot la música, són d'altres sistemes que van sortint en aquest passeig per l'enginy d'una gent d'una època en què s'anava a peu pels afraus de la comarca i quan es ponía el sol podia passar-hi més o menys de tot.

Parany lloper bo i parat. El Soler de Sant Cugat (Navàs)

Un home se'n volia defensar amb l'escopeta tot sol, i una colla de llops el van atacar, i l'endemà només van trobar-ne els ossos i l'escopeta. Això va passar entre les cases de Raurell i el Solà de la Vila (Moià). A Gaià, un home marxà tot sol i de fosc, de les Canals i, tot i portar escopeta, no el van trobar més després de sentir-ne un tret en la foscor. A Sant Vicenç de Castellet conten que els sastres antigament corrien de casa en casa. Un dia, a un sastre que volia marxar de fosc, li va recomanar la gent de la casa que no ho fes. Ell va respondre que ja portava revòlver i va marxar bo

i tirant trets. Se li devia acabar la munició perquè l'endemà només en van trobar les mans. Això va passar a Vallhonestà. Les escopetes sembla que eren més útils si es treballava en grup: A Mura, partides de caçadors mataven els llops perquè aquests mataven les ovelles. Ho feien amb escopetes que es carregaven per dalt amb pólvora, encara que també s'utilitzaven trampes. Un veí de Calders conserva una carta datada vers 1830, d'un rebesavi seu i dirigida al rector de l'Esquirol (Osona), explicant-li que "tenia pensat anar per lo ataco del llop per Caselles" i demanant-li "lo fusil perquè me'n pugui desempenyar".

Isidre Casasaies, pagès del Pont de Vilomara nascut el 1865, explicava que un dia tornant de Sant Vicenç per la pujada del Marçet, li van sortir dos llops. Es va deslligar la faixa i l'anava arrossegant per terra, bo i movent-la com si fos una serp fins arribar a casa. Un sistema semblant feien a Balsareny quan havien de sortir fora de les muralles del poble: arrossegaven una corda, subjectant-la amb la mà, perquè si el llop intentava sorprendre'ls per darrera, atacant-los pel clatell, quan aixafava la corda, reculava i no atacava. A Castellnou de Bages expliquen que els traginers que anaven a bast pel camí ral de Manresa a Berga, quan veien que els matxos o les mules es posaven nerviosos, suposaven que era perquè detectaven la presència de llops a la vora. Aleshores, tiraven a terra una corda de la sàrria i l'arrossegaven. Els llops, d'aquesta manera, ja no s'atrevien a atacar. A Sant Mateu també agafaven una corda, l'estacaven darrera el ruc i l'arrossegaven. A Súria, anant a bast, lligaven una corda amb trastos que feien soroll al darrera de l'animal per a defensar-se dels llops. A Talamanca, portaven una branca arrossegant darrera les mules i matxos, per a espantar-los. I a Castellfollit del Boix, arrossegaven una canya esquerdada.

A Balsareny recorden que quan els gossos sentien l'olor del llop venien cap a la casa perquè se'ls possessin els collars especials, amb punxes metàl·liques, per a defensar-se de les

mossegades al coll; d'altra manera no eren capaços de sortir de casa. A Calders i a Gaià també utilitzaven collars amples, amb claus, i tancats amb candaus, perquè els gossos no fossin vulnerables a l'atac dels llops. També usaven aquests collars de punxes a Navarcles, a Sant Feliu Sasserra i a Talamanca, on un gos anava a buscar el collar de burxes abans d'anar-se'n a empaitar els llops. En aquest mateix sentit, contava el pare de Josep Soler Pladelasala de Sant Cugat del Racó (Navàs), que en una casa tenien un gos que portava un collar d'aquests de punxes metàl·liques per a defensar-se dels llops. Un dia va sortir sense el collar i al cap de poc va tornar a casa i es va posar a grinyolar sota el lloc on tenien penjats els collars fins que li van posar. Aleshores va tornar a sortir i va marxar cap al bosc tan content. Una vegada l'avi del Marcel·lí Massana de Cardona portava el gos; de cop li entren tres llops envestint el ramat i el gos no duia collar. El gos empaitava el llop atacant, i els altres llops ben quiets i plans. El gos quedava parat. Lluitaren. El gos, veient que tenia les de perdre, se'n va cap a casa, troba l'entrada oberta, veu el collar penjat i bot a la iaia i bot al collar, fins que aquesta comprengué que el gos volia que li posés el collar. Un cop posat, el gos se'n torna cap al ramat. Els llops marxen i el gos darrera. Quatre dies va estar a tornar. A Súria havien vist els llops i el gos... a Torremija i a Calonge de Segarra, també.

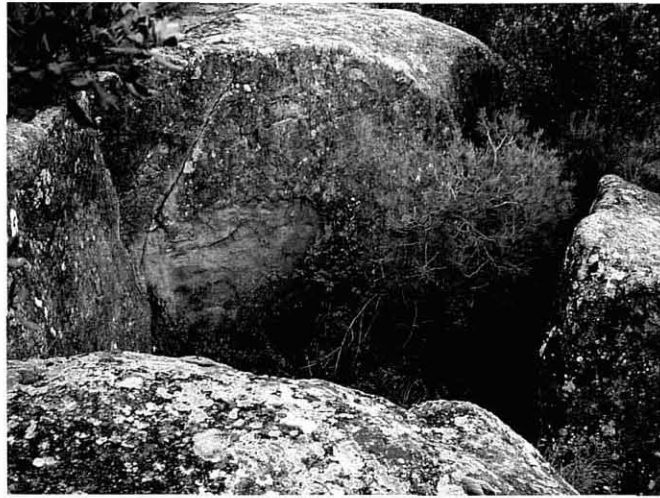
A l'Estany diuen que es feien servir parany per agafar els llops. A cada casa de Castelltallat (Sant Mateu de Bages) hi ha encara d'aquests parany llopers.

Il·lustració extreta del conte *Encara parlen les bèsties*, de Josep M. Folch i Torres.

Parany lloper bo i disparat

La Llopatera de Sant Cugat del Racó (Navàs)

A Cardona, la padrina de la Núria Pla posava paranys i rostien al forn els llops agafats. Aleshores repartien la carn rostida en d'altres paranys i en feien grans agafades.

De vegades s'agafava alguna persona amb un parany de llop, anant a robar pollastres, pensant-se que eren llops. Un d'aquests "llops" menjava trepadella en una pallissa, li van canviar el parany del lloc on ell el sabia i l'home s'hi va agafar. Els de les Esquadres de Calonge i els de l'Alzina de Calonge estaven renyits. Era un país molt de llops i de llebres, i eren tots molt caçadors. El de l'Alzina sabia una pleta i va posar-hi un parany. El veí s'hi anà a cagar a sobre, amb tanta mala fortuna que el parany es disparà i hi quedà enganxat per la pebrotera, de manera que la cua del parany anava per la part de darrera i no se'l podia treure. Va haver de demanar ajuda a la minyona del veí que feia trepadella en una feixa propera.

Un sistema veritablement enginyós és el que explicaren a Cardona, on escarnint el llop, a un home se n'hi apareix un. Es treu el ganivet i se'l fica a la barretina, que portava a la mà, i li ensenya al llop. Així va anar marxant cap a casa. Un altre mètode era el soroll o la música, com usaven a Castellfollit del Boix, on feien soroll amb una canya esquerdada, arrossegant-la, com ja hem dit més amunt. O a l'Estany, on utilitzaven flabiols de canya per a fer música. A Talamanca contaren que, passant a La Mata, al

camí de Les Estenalles, per uns topants molt estrets, el llop sempre perseguia la gent, i un bon dia, un músic que duia un violí, era seguit per un d'aquests animals quan, de sobte, l'instrument li tocà en un branca i sonà, aleshores el llop fugí. L'home, en adonar-se'n, va posar-se a tocar durant tot el camí.

Finalment, la por o la prudència davant del llop sembla que depenia de l'edat i del sexe de les persones. L'àvia del Joanet Lleopard de Rocafort s'estava a Mata-rodona. En aquest indret, les dones i la canalla anaven a missa de mig de dia, per por dels llops. Els homes hi anaven el matí, quan encara era ben fosc.

Com feren desaparèixer els llops...

A l'Estany els mataben amb una bèstia enverinada situada vora una bassa: un cop n'havien menjat, llavors bevien i es morien allà mateix.

A Moià, per desfer-se'n, també posaven verí (estricnina) en un cap de bestiar mort i així van fer-los desaparèixer. A Cardona diuen que l'últim llop el mataben a trets d'escopeta. Però també conten que a Canalda, o a Odèn o a Sant Llorenç (al Pirineu solsonès), a un pagès, a l'estiu, els llops li van matar una euga. La va trobar morta a l'hora de tancar els animals. A França havien fet perdre els llops amb un verí. El pagès va anar-

hi caminant durant sis dies per a buscar-ne. Va posar-ne a l'euga i així els va fer perdre.

A Sant Fruitós estan convençuts que els llops els exterminaren els caçadors perquè els donaven un premi en metàl·lic a l'Ajuntament.

En aquest sentit, Josep Duocastella de Biosca de Castelltallat conserva un document de l'Ajuntament de Follenosa on es recompensava amb premis en metàl·lic (que van entre les 10 i les 25 pessetes) el fet de matar guineus, teixons, àlgues i esparvers, l'any 1952.

No hi figuren llops perquè ja no n'hi devia haver, però si reculem en el temps, en un document de Cervera "y su partido", consultat per gentilesa de Josep Viladés de Salo, trobem que "experimentandose los daños que hasen no solo a los ganados sino tambien a los pasajeros", per cada llop mort "se daran tres pesos".

També la historiadora Roser Parcerisas ha trobat a l'arxiu de Figuera d'Aguilar de Segarra que el 1723, en el llibre de comptes del regidor Pau Figuera, hi consta una despesa de nou sous pagats a un notari de Manresa que devia donar fe dels llops caçats a fi i efecte de rebre la corresponent gratificació.

L'últim llop (vers 1870-75) del terme de Sant Mateu de Bages es va veure a la rasa de Torrent Lledó, que era molt bruta i hi tenia el niu, el llop. Van posar un parany en un cau i hi van agafar la lloba.

A Balsareny sostenen que l'últim llop d'aquestes contrades el van matar a Ardèvol de Pinós (Solsonès). Li ho va explicar al testimoni l'home que el va veure matar.

Possiblement el sistema d'extermini més curiós ens l'explicaren a Navàs, on diuen els avis que hi va haver una vegada un capellà a Sant Cugat del Racó que es dedicava a caçar el llop. I ho feia de la manera següent: entremig d'uns rocs que, tal i com es veu a la fotografia, fan encara un forat prou fondo, i que abans quedava tapat pels quatre costats, hi posava un parany.

Aquest parany el muntava col·locant una fusta transversal de manera que en quedés la meitat damunt de la roca i l'altra meitat en el buit. A la punta de la fusta que no tocava a la roca, hi posava un tros de carn o uns menuts de gallina.

Quan el llop, que tenia el cau a la vora (en els forats que mostra la fotografia), sentia l'olor, caminava per la fusta fins que, en arribar cert punt, la fusta donava el balanç cap baix i el llop queia, quedant atrapat dins el forat durant tota la nit. L'endemà el rector, que des de la rectoria havia sentit els udols, l'anava a matar còmodament. D'aquesta enginyosa manera aquell capellà va aconseguir fer perdre els llops d'aquests verals. Des de llavors aquest indret és conegut amb el nom de "La Llopatera" i diuen els padrins que les nits de lluna plena s'hi senten els udols dels milers de llops morts i fa molta por acostar-s'hi.

Toponímia del llop...

Entre l'Estany i Moià hi ha **Cantallops**, un serrat molt poblat d'aquest animals, antigament. A Oristà hi ha la **Serra de Llops**, i a Gaià el **Serrat de la Llobeta**. I el **Serrat Llobater** està situat entre el terme de Sant Feliu Sasserra i el de Merlès (Berguedà). Al nord-oest de Moià, a la parròquia de Rodós hi ha el **Pia del Llop**, a Casamitjana. El **Pia del Llop** també és a Robiralta, al terme del Pont de Vilomara i Rocafort. A Castelladral, sobre Cal Sastre, en el terme municipal de Navàs, però tocant a Súria, hi ha un

altre **Pia del Llop**. La **Plana del Llop**, és a Castelltallat, un agregat del municipi de Sant Mateu. I l'**Obaga del Llop** és a Olost de Lluçanès, segons diuen a Talamanca.

El **Pas, Portal o Portell del Llop** és un pas entre muntanyes, situat en el punt on s'ajunten els termes de Callús, Súria i Castellnou, tocant a l'ermita de Lourdes, al capdamunt del torrent de les Fontetes, a la carena que uneix les dues vessants entre el Puig de Sants i la Serra de Lourdes. Un altre **Portell del Llop**, és a Castellfollit del Boix. En aquest indret el llop atacava les persones. Encara un altre **Pas dels Llops**, és a La Creu de Llaceres, a Salo, agregat de Sant Mateu. També a Salo trobem l'**Alzina del Llop**. En aquest pas, per la guerra dels Carlins, els llops s'hi van acarnissar especialment, i es menjaven tothom qui trobaven, fos viu o mort. No s'hi podia anar de nit.

A Balsareny trobem la **Bassa del Llop** (a la casa de Cal Marianó), i la **Feixa del Llop** (a la casa de Candàliga o Casaldàliga). Aquí sovint hi sortia el llop, una vegada va agafar un xai i el pastor va intentar empaitar-lo a cops de roc, el llop es va revirar cap al pastor que va haver de fugir cames ajudeu-me. D'aquí va quedar-li el nom a aquest tros de terreny. A Castellfollit del Boix ens recorden que també hi ha una **Feixa del Llop** prop de les feixes del Casals, a Òdena (Anoia). Una altra **Bassa del Llop**, la trobem al **Serrat del Llop**, al municipi de Navàs, des d'on ens expliquen que a la **Bassa dels Llops**, de Castellnou de Bages, s'hi banyaven els llops. A Aguilar de Segarra hi havia hagut una altra **Bassa dels Llops**, vora la solella de Cal Cases, que el nou traçat del camí veïl de Fonollosa ha arrovinat.

També hi ha un **Torrent dels Llops** (vora el Vilar) i el **Gorg del llop**, una mena de pou entre el Cerdà i el Mas de les Liaperoses, en terme de Balsareny.

Continuant amb l'aigua, a Viladorris i a Fals ens parlen de la **Font dels Llops**, vora la Balconada (Manresa). Hi ha una altra **Font dels Llops** a Sant Vicenç de Castellet. A Marganell també hi ha una **Font del Llop**, dins de la finca del Gras de Marganell i

una altra a Monistrol de Calders. La **Font del Llop**, també és a Palà de Torroella, al municipi de Navàs, des d'on ens conten que hi anaven a beure els llops.

El **Cau del Llop** és a Fals, sobre el Grauet, i també a Monistrol de Calders. A Artés també hi ha el **Clot del Llop** (a les Tosques, anant a Sant Joan d'Oló, terme de Santa Maria d'Oló). Un altre **Clot del Llop**, des d'Avinyó, ens el situen a Cornet, municipi de Sallent, a sobre les Escoles. Al **Forat del Llop**, al bosc del Soler de Sant Cugat del Racó, el llop hi criava i s'hi refugiava. I a la **Llopatera**, també a Sant Cugat del Racó un capellà els hi caçava, ja que era un parany natural fet entremig de rocs. Una altra **Llopatera** la trobem dalt la carena de Pujaltet (a la confluència del terme d'Aguilar de Segarra i els Prats de Rei), on caçaven els llops dels boscos de Maçana en una mena de dolmen sense pedra cobertora, dins del qual posaven un esquer que quan el llop el tibava, quedava atrapat i cobert de rocs.

A Artés podem visitar la **Plaça del Llop**, immortalitzada en un conte per Bosch i Jover⁴: els artesencs perderen la fe i no anaven a novenari; aleshores un llop els devorava en passar per la placeta; quan tornaren a tocar a oració i la gent tornà a resar, fins els menjats ressuscitaren i els llops desaparegueren. Diuen a Rocafort que a l'esplanada de la **Plaça del Llop**, anant cap a la Mata, al terme del Puig de la Balma de Mura, s'hi reunien els llops.

Pel que fa als noms de cases, trobem **Cal Llop**, de Cardona, on ens recorden que hi ha un altre **Cal Llop**, a Castellfollit de Riubregós (Anoia), i també el **Mas del Llop**, de Matamargó o Bergús a Cardona mateix i **Cal Llop**, al Pujol de Montmajor (Berguedà), on també trobem un **Sant Llop**⁵, imatge venerada en una ermita del mateix nom. **Ca l'Esquivallops** és el nom que adquirí la Casa Nova de Maçana d'Aguilar de Segarra, avui en runes, on es dedicaven a caçar el llop a la **Llopatera** esmentada més amunt. El **Soler de Lloberes** és una masia del terme de Gaià, on ens recorden que

al Solsonès tot un poble porta el nom d'aquest animal: **Llobera**. Un altre topònim molt semblant és **Llobatons**, a Castelltallat. A Santpedor i a Gaià ens informen que a la comarca veïna del Berguedà hi ha la casa de **Cal Llop**, a Serrateix, prop de la masia de Vilajosana. Els segadors deien, movent-se del nom de tres cases del terme: "El **Llop** s'ha menjat una **Cabra** que portava un **Escarabat** rebotit a la panxa". **Cal Llop** també és una casa situada entremig de Gironella i Olvan, al Berguedà. Existeix un **Hospital del Llop**, a Granera, cap a Sant Llorenç Savall (Vallès). Els llops hi van matar el ruc d'un home anomenat Salta-roques, ens expliquen des de Navarcles. I a Calders ens parlen de **Vall Llobera**, una casa situada entre Collsuspina i Vic.

Continuant per la banda d'Osona, a Santa Maria d'Oló i a Gaià tenen a la memòria que al **Pont del Llop**, situat entre Vic i Oristà, per la guerra civil hi mataven gent tirant-los daltabaix. A **Sant Feliu Sasserra** ens situen aquest pont a Gurb. A Avinyó situen el **Pont el Llop**, entre Oristà i Olost de Lluçanès.

Vocabulari, dites i refranys sobre llops...

"Veure l'orella al llop" és trobar-se en perill, córrer un risc, segons el *Diccionari de locucions i de frases fetes*⁶, tot i que avui dia, si la prenem en sentit literal aquesta frase feta, ja no és possible a les nostres contrades. Presa en el seu sentit figurat –tal és la raó de ser de dites, locucions, frases fetes, refranys i adagis– el perill que hem d'evitar és el de perdre la riquesa que comporten l'experiència, les rondalles, les llegendes, els records, les maneres de dir i, en una paraula, la memòria d'aquells que ens han precedit cronològicament en l'ocupació d'aquestes terres nostres. Per aquest motiu no vull acabar l'escrit sense un petit recull lexicogràfic, una petita mostra de la riquesa expressiva de tots aquells informadors que ens fan obsequi de la seva saviesa:

"A Mura el llop hi pastura; a Granera, el llop hi té la pastera; a

Talamanca, el llop s'hi tanca i a Rocafort el llop s'hi mor" (diuen a Navarcles).

"A Talamanca el llop s'hi tanca, a Mura el llop hi pastura, a Rocafort el llop s'hi ha mort i al Pont l'hi fan el clot" (corroboren des de Rocafort).

"Quan la carn ha de ser del llop, ella sola se n'hi va" (ens recorden a Sant Feliu Sasserra i a L'Estany).

"Si trona entre la Mare de Déu de Candelera (2 de febrer) i la Mare de Déu de Març (Mare de Déu del Portal): quaranta dies més d'hivern i el llop se'n torna a la cova" (prediuen a Navàs).

"Llops amb llops, no es mosseguen mai" (adverteixen a Moià).

"Has vist el llop, avui!" (es diu a Calders i a Navàs quan algú està enrogallat, però a Viladordis, a Manresa, ho diuen quan un fa mala cara).

El **Queixal del llop** és un tipus de cep amb el raïm punxegut i allargat (ens informen a Sallent). El **Pet de llop** és un bolet (ens recorden a Santa Maria d'Oló). I una **llopada**, és una colla de gent que s'aprofita de la bona fe dels altres; també s'anomena així als polítics (corroboren a Artés).

Segons Miquel Bosch i Jover⁷, caldria afegir a aquesta llista: "Foc a la cua del llop" (que es diu al Bages i la Plana de Vic) i la planta anomenada **Espantallops** (dit a Perafita i al Lluçanès)

Finalment no m'he sabut estar d'incloure un llistat de refranys extrets del repertori de Josep Pujol⁸, la majoria dels quals encara avui sovint sentim en boca dels bagencs:

Ase de molts, els llops se'l mengen (995)

Del llop, ni l'amistat (1061)

Del mal que fan els llops, molt se n'alegren els corbs (1062)

El llop caut sempre caça lluny del seu cau (1087)

El llop ix del bosc per la fam (1088)

El llop muda les dents i no el pensament (1089)

El llop sempre caça lluny de la

seva casa (1090)
Llop amb pell d'ovella, no porta esquella (1174)
Llop vell que va de cacera, sempre ho fa a l'espera (1175)
Més fa el llop callant que el gos bordant (1183)
N'hi ha que tenen parlar d'ovella i mossegar de llop (1201)
Qui amb llops va, aprèn a udolar (1281)
Si ets ovella, els llops se't menjaran (1318)
Val més barraca buida que casa plena de llops (1352)
Ximple és l'ovella que amb el llop es confessa (1361)
Per Sant Llop, gela pertot (2222)
Mal company i llop, ni de lluny ni de prop (3015)
Cada boig amb el seu tema i cada llop per sa senda (4607)

NOTES

1. Aquest material es troba recollit al llibre de l'autora del present article, *Els noms populars de núvols, boires i vents del Bages*, editat pel Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 2003.
2. Es tracta d'*Encara parlen les bèsties*, de Josep M. Folch i Torres (Biblioteca Patufet, vol. 7, Barcelona, 1909).
3. Aquesta documentació la trameté el 2001 a Albert Manent. És mercès a ell que s'hi ha tingut accés per a completar el present article.
4. "La Plasseta de'l llop", publicat a *El Dos de Janer* (Artés, 9 de març de 1918).
5. En relació amb aquest sant Llop, Pitarra va crear el 1878 *La campana de Sant Llop*, una obra on s'exemplifica la recomanació que diu que la gent de camp s'ha de casar amb la gent del camp i la de ciutat amb la de ciutat.
6. Joana Raspall i Joan Martí, *Diccionari de locucions i de frases fetes*, (Eds. 62, Barcelona, 1986).
7. Extret de: Miquel BOSCH i JOVER, *Col·lecció de Modismes Catalans (Per al "Concurso de Modismos Catalanes", organizado por D. Fernando Oppi. Lema: "Vox populi, vox Dei")*, València, 1952. Aquest text s'ha pogut consultar per gentilesa de Lluís Cerrarois de Calders.
8. Josep PUJOL i VILA, *5000 refranys de nostra terra*, (Arola Editors, Tarragona, 1999). Els números entre parèntesi corresponen als que s'assignen als diversos refranys en aquest llibre.

Maria Estruch Subirana

Llicenciada en Filologia Catalana
Estudiosa del folklore